NURETTİN TOPÇU'DA MA'ÂRİF MESELESİ

Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı: 67, Yaz 2018, ss. 144-170.

Makale Geliş Tarihi: 25.11.2017 | Düzeltme: 03.03.2018 | Yayına Kabul Tarihi: 01.05.2018

Nurhayat ÇALIŞKAN AKÇETİN*

Giriş

Nurettin Topçu 1909 yılında İstanbul'un Süleymaniye semtinde doğmuştur. Büyük Reşit Paşa Numune Mektebi'ni bitirdikten sonra orta öğrenimine Vefa İdadisi'nde devam etmiştir. İstanbul Erkek Lisesi'ndeyken felsefeye ilgi duymaya başlayan Topçu, yurt dışı sınavını kazanarak Fransa'ya gitmiştir. Burada Aksiyon Felsefesinin kurucusu Maurice Blondel'i tanıyan Topçu, bu şekilde başlayan mistisizm ilgisiyle İslâm tasavvufuna doğru yönelmiştir. "Conformisme et révolte" adlı doktora tezini Sorbonne'da savunan ilk Türk'tür. O dönemlerde Fransa'da kalması yönündeki teklifleri geri çevirerek ülkesine dönmüş ve Galatasaray Lisesi'nde felsefe öğretmenliği yapmaya başlamıştır. Fakat okul müdürünün bazı öğrencilere geçer not vermesi yönündeki isteğini reddedince İzmir Lisesi'ne tayin edilmiştir. İzmir'de "Hareket" dergisinin yayınına başlayan Topçu tabiri caizse oradan oraya sürgün edilmiştir. H. Bergson (1859-1941) ile ilgili teziyle felsefe doçenti unvanını alsa da İstanbul Üniversitesi'nin kadrosuna alınmamıştır. Nihayetinde birçok okulda öğretmenlik yapan, çeşitli seminerler ve konferanslar veren Topçu, 1975 yılında İstanbul'da vefat etmiştir (Topçu, 2017: 4).

Tarih boyunca eğitim ve öğretim faaliyeti, insanın kendini yetiştirmesiyle yakından ilgili olmuştur. Antik Yunan'da "bilgelik sevgisi", bilgi elde etme arzusunu ifade etmektedir. Bu çaba İslâm felsefe geleneğinde "hikmet sevgisi" olarak adlandırılmış ve Aristoteles "muallim-i evvel", yani ilk öğretmen olarak nitelendirilmiştir. Fârâbî (870-950)'ye ise Aristoteles'ten son-

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Seydikemer Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Dr. Öğr. Üyesi

ra "muallim-i sani", yani ikinci öğretmen lâkabı verilmiştir (Çubukçu, 1977: 24). Dolayısıyla muallim/öğretmen bilge kişidir. Orta Çağlarda (özellikle Batı'da) muallimlik rolünü din adamları üstlenmiştir. Bu dönemde halkı yetiştiren, bir anlamda ruhlara istikamet veren onlardır. Rönesans'tan sonra muallim, laboratuvarlarda, atölyelerde tabiat olaylarını inceleyen, araştıran kişidir. On dokuzuncu yüzyılda muallimi, romantik aşkın telkincisi olarak görürüz. Doğuya, İslâm âlemine baktığımızda ise iki büyük muallim siması göze çarpar. Biri medresenin hâkimi skolastik üstatlar, diğeri ise tarikatların mürşitleri şeyhlerdir (Topçu, 2010b: 64).

Topçu'ya göre en geniş manada ma'ârifin dört unsuru vardır. Bunlar ders, muallim/öğretmen, talebe/öğrenci ve öğretim yeri olan mektep/okul'dur. Ma'ârif düşüncesini, bu unsurların arka planındaki ilim ve insan anlayışına dayandırır. Ders, temel olarak hakikatlerin araştırılmasıdır. Ancak okutulan ders Batı'dan ya da herhangi başka bir yerden alınan bilgileri nakletmekten ve bunları talebelere ezberletmekten ibaretse, orada ma'ârifin ruhu anlaşılmamış demektir. Ayrıca muallimi herhangi bir meslekten getirip talebelere ders verdirmek eğitim sistemini dinamitlemekten başka bir işe yaramaz. Talebe, talebelik dışında başka işlerle meşgul edilip, muallimin vereceği eğitime mektep dışı unsurlar karıştırılırsa eğitim ve öğretimin bir birliği, bütünlüğü yok demektir. Eğer talebeler ve muallimler için onlara has bir alan ayrılmamış ve kendi kültürünü, değerlerini yansıtan bir mektep binası yapılamamışsa, orada milli mektep yok demektir (Topçu, 2010b: 99-100).

Cumhuriyet döneminde geri kalmışlığın sebepleri ve kurtuluş yolları aranırken bir kesim, eskinin tamamen terk edilmesi gerektiğini savunmuş, diğer bir kesim ise Batı'ya özgü bütün yenilikleri reddetmiştir. Oysa cumhuriyet döneminin önemli fikir adamlarından biri olan Ahmed Cevdet Paşa (1822-1895)'ya göre gelişme, ilerleme kavramı, geçmişin tamamen terkedilmesi anlamına gelmez. Ayrıca unutulmaması gereken bir husus vardır ki, o da Avrupa'yı, Asya'nın medenileştirdiğidir. Fakat geçmişimizin bu muhteşem mirası elimizden kayıp gitmiştir. Her şeyden önce ilmiye sınıfının yozlaşması mülkiye ve askeriye gibi diğer kurumların yozlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Ehil ve erbap olmayanların bu kurumlara yerleştirilmesi düzeni temelinden sarsmıştır (Meriç Yazan, 1992: 66, 128-129). Oysa geçmişte ilim ve irfanından ötürü kişilere kabiliyetine göre unvan verilmiştir. Dahası dinî ve ilmî meselelerde âlim ve imamlar sorumlu oldukları için, ilim ve irfan sahibi olmadan bu unvanların kullanılmasına ne padişah ne de ilim ve irfan sahibi olan kişiler izin vermemişlerdir. Böyle bir şeye cesaret edenler ise cezalandırılmışlardır (Nizâmü'l-Mülk, 2009: 218-226). Dolayısıyla herkes yerini bilmiştir.

Fakat Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde artık bu titizlikten eser kalmamıştır. Kimin hangi makama geleceği çıkar ilişkisine dönüşmüştür. Dolayısıyla devlette ahlâk bozulmuştur. Ayrıca her işin ehline verilmesi gerektiği halde, hak etmeyenlerin bazı memuriyetlere getirilmesi devletin temellerini sarsmıştır (Ahmed Cevdet Paşa, 1960: 73). Cevdet Paşa *Ma'rûzât* adlı eserinde sarayın, devlet dairelerinin ifrat derecesine kaçan israf ve safahatından bahseder (Ahmed Cevdet Paşa, 1980: 7). Örneğin Mısır valisi Said Paşa'nın para yetiştiremeyecek kadar sefahate çok düşkün olduğunu söyler (Ahmed Cevdet Paşa, 1960: 257). Ayrıca Cevdet Paşa, Kırım Savaşından sonra Islahat Fermanı gereği Hristiyanların da devlet memuriyetinde yer aldıklarından bahseder. Oysa onların özellikle siyasette ve dış işlerinde görev almaları devleti müşkül durumlara düşürmüştür. Bunun dışında Ma'ârif-i Umûmiyye Nezâret-i'ne ehil olmayan kişilerin getirilmesi halkta dahi hoşnutsuzluk yaratmıştır (Ahmed Cevdet Paşa, 1980: 2, 50). Bununla birlikte ma'ârif'in temeli olan sıbyân mektepleri geri kalmış, henüz bu okullarla ilgili hiçbir ıslahat yapılmamıştır (Ahmed Cevdet Paşa, 1991: 38). Oysa Kırım harbi bize bir ders olup, kendimize çeki düzen vermemiz gerekirken, garip bir şekilde sefahat kapıları iyice açılmıştır (Ahmed Cevdet Paşa, 1960: 8). Diyebiliriz ki her anlamda almamız gereken dersleri almamış, yanlışta ısrar ederek önümüzü kapatmaya devam etmişizdir.

Bundan başka Doğu ile Batı hem kültür hem din gibi birçok alanda birbirinden çok farklıdır. Cevdet Paşa, Osmanlı Devleti'nin ne yeniliklere karşı kör bir şekilde direnmekle, ne de Batı'nın körü körüne taklidiyle varlığını devam ettirmesinin mümkün olamayacağı görüşündedir (Berkes, 2003: 235). Nitekim ülkemizde Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren Batı'nın ilerlemesinin asıl sebepleri fark edilememiş, medenileşme farklı anlaşılıp uygulanmıştır. Bu da taklitçilikten öteye gidememiştir. Kısacası çağın getirdiklerine uyulmamıştır. Oysa yapılması gereken, her çağın ihtiyaçlarını dikkate alarak ve geleneksel yapılarla bir sentez oluşturarak geliştirilecek eğitim sistemini kurmaktır. Geri kalmak, hemen her sahada çağın icaplarını yerine getirmemek ya da getirememektir. Zamana göre yapılması gereken şeyler yapılmalıdır, değiştirilmesi gereken şeyler değiştirilmelidir. Ancak bu, eskinin tamamen terk edilmesi demek değildir. Ona göre problemleri temelinden çözmek yerine, yüzeysel tedbirler alınmış, Batı'nın Batı olmasını sağlayan ilmi gelişmelere önem verilmemiştir. Hastalığa yanlış teşhis konulduğu için ya taklitçiliğe gidilmiş ya da bütün yenilikler reddedilmiştir (Anay, 1997: 71-74). Topçu'ya göre de yaratıcılığın yerini taklitçiliğin almış olması bizim en büyük hatamızdır. "Biz İslâm ruhunun gerçek sa-

hibi ve vârisi iken kıtalara medeniyet ulaştıran bir millettik" (Topçu, 2010b: 23) diyen Topçu, artık bu önderliği kaybettiğimiz görüşündedir.

Buna rağmen Topçu gençliği, geleceğin tohumları olarak görür. Batı'nın tekniğe bağlı değerleri, daha çok kazanma hırsı, millet kültürünü yavaş yavaş ortadan kaldırmaktadır. Bütün okullar tekniğin ön plana geçtiği mektepler haline dönüşürken, milli mektep yok olmaktadır. Yabancı eğitim veren okullar ideal mektep haline gelmiştir. Bu durum milli değerlerimizden, kültürümüzden uzaklaşan gençlerin sayısında her geçen gün artışın yaşanmasına sebep olmuştur. Milli mektep olan medreseler, "milletin ruhu ve içtimaî inkişafını takip edememiş ve cihanın fikir ve irfan hayatiyle bağlarını çoktan koparmış olduğundan", çökmeye mahkûm olmuştur. (Topçu, 2010b: 12). Bunun yanı sıra kendi özümüzden kaçıp Batı'nın kuralsız şartsız taklidine başvurmak kendimizi inkâr etmemize sebep olmuştur. Materyalizmin ve pozitivizmin benimsenmesi ile metafizik bir kenara itilmiş, ruh yok sayılıp, insan etlerle sinirlerden ibaret hale gelmiştir. Akıl ise, eksik olan duyu seviyesine indirgenmiştir. Böylesine yitirdiğimiz bu nesli, Allah'a götüren yolda yeniden canlandırabilmek için, ona göre "organizmadan ilme, ilimden felsefeye, felsefeden sanata ve ahlâka ve nihayet dine" yükselmemiz gerekir. Dahası mektep maddeden manaya yükselmeli, çokluktan birliğe yönelmelidir (Topçu, 2010b: 26). Bunu gerçekleştirecek olan ma'âriftir. Çünkü bir nesli kurtarmak ya da yok etmek ma'ârifle mümkündür.

Topçu'ya göre son birkaç yüzyıldır gerileyişimizin sebebi kültür ve ma'ârifimizdeki yozlaşmadır. Çünkü tarih boyunca ilme ve muallime gereken değerin verilmediği toplumlar yıkılmaya mahkûm olmuşlardır. Ayrıca muallim toplumun yetişmesindeki en büyük katkıya sahip olduğu için, muallimin yozlaşması toplumu da olumsuz yönde etkileyecektir. Çünkü muallim, toplumun önderidir. Son yıllarda açılan mektepler kendi kültürümüzü yansıtmadığı, dahası taklitten öteye gidemediği için bilgi araç haline gelmiş, teknik ön plana geçmiştir. Oysa ma'ârifin amacı "hikmet sevgisi", "hakikat arayışı"dır. İlmi tekniğe indirgemek, hakikat sevgisini/aşkını değil, daha çok kazanma hırsını ön plana geçirdiği için, ahlâkın geri plana itilmesine neden olmuştur. Gerçek ilimden uzaklaşmanın sonucu olarak ise evrensel insanî değerler yok sayılmıştır.

İlim ve İnsan Anlayışı

Topçu'ya göre ilim, "hiçbir menfaat gözetmeyen ve hiçbir tatmin ile nihayetlenmeyen zekâyı sonsuzluğa doğru götüren tanıma aşkıdır" (Topçu, 2017: 37). "Her fikri, her ilmi düşünceyi asırlar içinde durmadan işleyen kuvvete 'ilim zihniyeti' denir. İlim zihniyeti tenkitçilik, şüphecilik ve hiçbir menfaat

gözetmeyen hakikat aşkından ibarettir ve mutlak iman havzası dışında her hakikat bu murakabeye tâbidir" (Topçu, 2010b: 81). Bir diğer önemli şahsiyetlerimizinden biri olan Lokman Hekim de şöyle der; "şu cihanda bana ilimden daha yakın bir dost bulunmaz. İlim hazineye bedeldir; zira hazineyi sen muhafaza edersin, ilim ise seni muhafaza eder" (Nizâmü'l-Mülk, 2009: 79). Millet olarak en büyük hatalarımızdan birisi bu hakikat arayışından, hikmet sevgisinden, dolayısıyla ilimden uzaklaşmış olmamızdır. Bu da diğer hatalara zemin hazırlamıştır. Anlaşıldığı gibi ilmin başlaması için öncelikle bizde sonsuzluk aşkının doğması gerekir. Aslında taklit ettiğimiz Batı ilmi de bu temel üzerine kurulmuştur. Fakat biz görmemiz gereken yeri görmediğimiz için yanılgıya düşmüş ve Topçu'nun deyişiyle hastalığa yanlış teşhis koymuşuzdur.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Batı ilminin dayandığı ilkelerin başında gelen karakter de hakikat sevgisi ve arayışıdır. Bu da bilincimizle eşya arasında her türlü menfaatten uzak olan bir münasebetin kurulması demektir. Felsefî düşünce ise ilmin beşiğidir. Modern dönemin önemli düşünürlerinden biri olan R. Descartes (1596-1650), hakikatin iki düşmanı olduğunu ortaya koymuştur. Birisi dışımızdan gelen otorite, diğeri içimizdeki ihtiraslardır. Bu iki düşmandan kurtulduğumuz zaman hakikat yolu bize açılacaktır. Ayrıca bir hareket Topçu'ya göre eğer başkaldırdığı düzene karşılık daha üstün bir düzeni zorunlu olarak kendi içinde taşıyorsa 'isyan' adını alabilir (Topçu, 2010a: 201). Descartes'in "hür olmayan düşünce, düşünce değildir" görüşü de ona göre ilimdeki ilk isyan hareketidir. Asırlardan beri ruhlarda yer eden otoriteleri uzaklaştıran, bu isyandır. Dolayısıyla Batı'da ilim ve hakikat seferberliği, zalim otoritelere karşı isyanla kendine gelmiştir. Aslında hür olan her hareketin bünyesinde bir isyan vardır. Hürriyet her şeyden önce âlimin imtiyazı değildir. İlmi, tüm insanların aklından, âlimi toplumdan ayırmak bir hatadır. Çünkü ilim, toplumda hayat kazanır, âlim de insanlar arasından çıkar. Bu doğrultuda hür düşünce, ilme hayat verecektir. Fakat bu hür düşünce hiçbir kimsenin ya da kurumun tekelinde değildir. Hürriyetin en büyük düşmanı ruhsal zaaflarımızdır. Bu ruhsal zaaflarımızı gideren ilahi kuvvet ise 'aşk'tır (Topçu, 2017: 38-40). Batı'nın zihnine 'aşk' fikrini aşılayan Hıristiyanlık olmuştur. İslâm'da ise ilimle ahlâk aynı kökten çıkar. Zira ilim edinmek en büyük ibadettir. *İslâm dinine baktığımızda "hiç düşünmez misiniz, akletmez misiniz" gibi telkinlerin çokça tekrarlandığını görürüz. Bu da insanı düşünmeye, akıl yürütmeye davettir. "Hiç bilenler ile bilmeyenler bir olur mu?"* (Esed, 2004: 937) diyen bir dinin, davranışlarıyla örnek olan ve ısrarla ilmi teşvik eden bir Peygamber'in mensupları olarak biz, ilme bu değeri ver-

mediğimiz için yaptığımız ıslahatlar, inkılâplar toplumu istenilen düzeye eriştirememiştir.

Topçu'ya göre eğer Avrupa, İsa'nın yeryüzüne getirdiği 'aşk' ahlâkına, sonsuzluğa ve Allah'a giden yola bağlanmasaydı, bugünkü medeniyetin sahibi olamazdı. Batının dayandığı ahlâk ilkelerinin ilki her şeyin temeli, her şeyden değerli olarak 'insan'ı görmesidir. 'Aşk'ın ve dinin bulunduğu yerde insan en değerli varlıktır. Batı ilminin oluşmasında diğer önemli nokta ilmin realiteye bağlanması ve tecrübeyi kullanmasıdır. Ayrıca ilim, determinizme dayandırılır. Yani aynı sebepler, aynı şartlar altında, aynı sonuçları doğurur. İlerleme fikri, adeta inanç noktasıdır. Yani evrenin sürekli bir oluş içinde olduğuna ve bütün varlıkların bu oluşa ve değişime tabi olduğuna inanılır. Batı ilmini bu sayılan temeller üzerine kurmuştur. Bu ilkelere gelenekte, ailede, dinde, devlette kısacası hayatın her sahasında rastlamak mümkündür. O yüzden çocuk ruhu daha küçük yaşlardan itibaren bunlarla yoğrulur. Bu zihniyetin aşılanması bu yüzden ilk mektepte olmalıdır. Bunu üniversiteye has olarak görmek bir hatadır (Topçu, 2017: 44-48). Dahası üniversiteden önce bu eğitime başlamak gerekir. Aksi halde geç kalınmış olur. Çünkü ağaç yaş iken eğilir. İbn-i Haldun'un da dediği gibi "çocukların eğitimi daha fazla köklü olup, daha sonraki yaşlarda alınan eğitime ve öğretime esas teşkil eder. Çünkü kalpler ve zihinler için ilk önce olan diğer melekelerin temeli gibidir" (İbn-i Haldun, 2015: 986).

Batı ahlâkının bir diğer unsuru cemaat fikridir. Cemaat ise, "hepsine üstün olan bir ideale ferdiyetlerini feda ederek birleşen insanların topluluğu"na denir. Ahlâkî cemaat, fertlerini sonsuzluğa teslim eden, öyle bir topluluktur ki, bütün hareketlerinde onun cemiyet halindeki bütünü de bir fert gibi ele alınarak yine aynı sonsuzluğa teslim edilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken şey fertlerin kendilerini başkalarının çıkarlarına değil, sonsuzluğa teslim etmeleridir. Çünkü sonsuzluğa bağlanmayan, ferdi gayeler, idealler ihtiraslara bağlanır. İşte bu topluluklar insanlık için tehlike arz ederler. Batı, maddi hadiselere bağlanan kaideleri tanımayıp, ahlâkı tamamen ruhi ve ideal bir sisteme bağlamıştır. Örneğin içki içmek bir ahlâk olayı değil, kötü bir alışkanlıktır. Sözünde durma, medeni cesaret, maneviyata bağlılık gibi ruhî değerler ahlâkî değerlerdir. Materyalist ahlâkta ise, kim kuvvetliyse o haklı, kim kazanırsa o büyüktür (Topçu, 2017: 50-51). Nitekim Batı, "güç"ü hak olarak görmeye başladığı modern dönemden itibaren, genel itibariyle materyalist bir ahlâk anlayışını benimsemiştir. Özellikle sanayi devrimi ve sonrası yaşanan gelişmeler sonucunda maddi âlemin galip olması, hakikat sevgisini temel alan ahlâk ile uçurumlara sebep olmuştur. Ayrıca bilim felsefeden ayrıldıktan sonra metafizik temelinden yoksun kalmış, dolayısıyla

metalaşmıştır. Öyle ki ruh ile madde hala çarpışmaktadır. Bu da insanda psikolojik olarak türlü sıkıntılar doğurmaktadır. Çünkü insan hem maddi hem de manevi yönü olan, ruh ve bedenden oluşan bir varlıktır. Dolayısıyla insanın her iki yönünün ihtiyaçları da dikkate alınmak zorundadır.

Batı'nın ahlâkında en son basamak ise onun isyan iradesine bağlanmasıdır. İsyan, düzeni bozmak anlamında değildir, aksine o bizde en mükemmel ahlâkî düzeni yaratacaktır. Yani "içimizde sonsuzluk iradesinin nefsimizin sefaletleriyle ihtiraslarına ve bunlardan doğan zulümlere karşı ayaklanmasıdır. Bu ayaklanmanın başlangıcı ve gayesi yine kendi ruhumuzdur". İnsanda başlayan bu hareket doğru yolda ilerlerse insanı Allah'a götürür. Bununla birlikte isyanın kurtarıcı olması için hiçbir menfaat işin içine karışmamalıdır. Dahası isyan, merhamet duygusundan doğmalıdır. Batı'dan hareketle ilim ve ahlâktan bahseden Topçu, aslında Doğu'da ilim ve hakikat seferberliğinin çok daha eski olduğunu, ahlâkın daha derin olduğunu da söyler. Fakat bizim, ilimde 'aşk' ve feragat; dinde ruh ve isyan getirecek Rönesanslara ihtiyacımızın olduğu çok açıktır (Topçu, 2017: 53-54). Topçu'ya göre "biri Allah Kitabı'na düşman olan, öbürü Allah Kitabı'nı midesine sermaye yapan" (Topçu, 2010b: 41) düşünce yapısı değişmedikçe toplumsal olarak kalkınmamız mümkün değildir. Bunun için halktan ya da yüksek zümreden, Doğulu ya da Batılı, muhafazakâr ya da inkılâpçı her ne olursa olsun herkesin el ele vermesi gerekir. Böylece bizi yok eden kin ve nefret ortadan kaldırılmalıdır.

Topçu için milli birlik, duygu ve irade birliğinin ilk ve temel hakikati, halkın üniversitelerle, kalp ve inanış birliği yapmasıyla mümkündür. "Mabet milletin kalbi ise üniversite beyni"dir. Eğer üniversiteler bu birliği kurucu olmazlarsa o milleti bölen, menfaat meydana getiren ve dolayısıyla içeriden kemiren bir hal alır. Oysa Bağdat medreseleri, Nizâmü'l-Mülk[1]'ün zekâsıyla birleşince cihana yayılacak bir milletin temellerini hazırlamıştır. Bunun gibi Paris üniversitesi Fransız milletinin kültürünü kurmuş, Alman üniversiteleri ise, idealizmin kurucuları olmuşlardır. Oysa günümüzde üniversitelerimiz milletimizin kültür hayatı karşısında sorumluluk duymamaktadır. Bizdeki üniversitelerin kurucuları, Rönesans sonrası Batı'da duyularımızın ötesinde hakikatin bulunmadığını ifade eden pozitivist anlayışı ve dolayısıyla mutlak hakikat bulunmadığı iddiasını kör bir sevinçle karşılamışlardır.

1 Nizâmü'l-Mülk (1018-1092), Büyük Selçuklu Devletinin vezirliğini yapmakla birlikte Ortaçağ İslâm dünyasının en başarılı devlet adamlarından biri olarak gösterilmektedir. Başta Hasan Sabbâh olmak üzere Batınîlerle askeri, siyasi ve ilmi olarak mücadele etmiştir. Bağdat gibi birçok şehirde kendi ismiyle anılan Nizamiye medreselerini kurmuş, buralara kitaplar bağışlamış ve araziler vakfetmiştir. Bu medreseler ilk resmi eğitim kurumlarıdır. Ayrıca Batınî düşüncenin yanlışlığını ortaya koymaya çalışarak Sünniliği yaymıştır (Özaydın, 2007: 194-195).

Dolayısıyla üniversitelerimizde ne İbrahim Hakkı'ların ve Yunus'ların ruhu, ne de İbrahim Hakkı'ların ve Yunus'ların ruhunda üniversitelerin tohumları görülmektedir. Bu iki yabancı ruh, iki farklı millet manzarası ortaya çıkarmıştır (Topçu, 2017: 78-81). Ayrıca medreseden daha ileri olma iddiasıyla kurulan üniversitelerin evrensellik noktasında, medreseden daha geri olduğu ortadadır. Çünkü üniversitelerimiz bilim ve bilgiyi tekeline alan Batı'nın taklidi haline gelince, derinliği olmayan diplomalar dağıtan ofislere dönüşmüştür. Oysa diploma cehaletten kurtarmaz. İnsanlar mektebi artık ilim öğrenme yuvası olarak değil, gelecekte bir iş edinebilme aracı olarak görmektedir. Kısacası amaçlar, araç haline gelmiştir. İşte ma'ârifimizdeki sorun tam da bu noktadadır. Batı'nın körü körüne taklidi, şekle bağlı kalan inkılâplar sonucunda açılan yeni kurumlar ve bunların içinde yer alan mektepler ilim sevgisinden uzak, çıkarların ön plana geçtiği, tekniğin putlaştırıldığı, geleneğin ve ruhun kaybolduğu bir düzene dönüşmüştür. Oysa tekâmül amaç olmalıdır. İnsan, ilerleyerek, kendini geliştirerek insanî kâmil noktasına ulaşmalıdır.

Bu yüzden Topçu, ilmin kaynağını metafizik olarak görür. Metafizik içgüdülerimizle yaşamakla yetinmeyip, evreni bütün halinde kavrama çabasıdır. Eğer ilim metafiziğin varlığından hayat alırsa, onun açıldığı istikametlere gider. Metafizik meydana getirmeyen milletlerin taklitçi olması kaçınılmazdır. Oysa başkalarının ruhî eseri onları tatmin edemez. Çünkü kültür şahsiyetin eseridir, şahsiyet kültürün değil. Bir millet şahsiyetinden doğar. Şahsiyet, toplumun kendi geleneğine, özüne dayanan metafiziğiyle kurulur. Bunu kaybeden toplumlar ve bireyler önce ruhunu ve Allah'ını, sonra geçmişini, en sonunda da esas davalarıyla birlikte kendi kendilerini inkâr ederler (Topçu, 2017: 56-60). Örneğin Avrupa'ya giden bazı sözde aydınlar Avrupalı olma arzusu içinde, onların değerlerinin savunucusu haline gelmektedirler. Bunlar kendi ülkelerini geliştirmek, ilmi yaymak şöyle dursun kendi "kültür, maneviyat, din, düşünce, ahlâkî özellik ve duyguları" yok etmişlerdir. Dolayısıyla Batı'dan ithal edilmiş, kopyalanmış düşünce ve ahlâk karşısında elleri ve yürekleri boş bir şekilde, dahası muhtaç bir şekilde oturmak (Şeriati, 2009: 98, 315) geçmişimize ihanettir.

Oysa aydınların yapması gereken "zamanın ve toplumun bünyesinde bulunan uyumsuz gerçeklikleri; toplumun duygu, bilgi ve bilincine ulaştırmaktır" (Şeriati, 2009: 87). Dahası bir vizyon kazandırılmalıdır. Bu noktada en önemli unsur dildir. "Kültürün yahut düşünce hayatının olgunluğu ile özgünlüğünü dil yansıtır." Günümüzde kullandığımız dilin büyük kısmı yabancı kelimelerden oluşmaktadır. Bu da kelimeleri dışarıdan olduğu gibi aldığımızı, kendimiz olarak hiçbir şey üretmediğimizi, en azından aldıkla-

rımız üzerinde bile düşünmeyip sadece kopyaladığımızı göstermektedir. Bu yüzden felsefe de üretememekteyiz. Çünkü dil felsefenin temelidir. Bununla birlikte "hiçbir toplumun aptallığı özünden gelmez". Bu tamamıyla kültür olayıdır. Dahası eğitim ve öğretim kaynaklıdır (Duralı, 2011: 172-174). Çünkü bir toplumun gelişmesinin, ilerlemesinin, kemâle ermesinin temelinde eğitim ve öğretim vardır. Kendi özümüzü ortaya koymadan biz olarak dünyaya bir katkı sunamayız.

Varoluşçuların "öz, varoluştan sonra gelir", insan özünü kendi seçer, yani seçim yapmak için önceden var olmak gerekir tarzındaki düşüncesi karşısında Topçu, bizim seçimlerimizi zorunlu kılan bazı sebepler olduğunu ifade eder. Genetik olarak atalarımızın mirasına sahip olduğumuz gibi, büyüdüğümüz çevreden de etkileniriz. Fakat olaylar karşısındaki tavır ve hareketlerimizi kendimiz seçeriz. Dinde suçların affı da aslında insanın kendi halini değiştirmesinden başka bir şey değildir. Her insanın ulaşması gereken amaç başkadır. Dolayısıyla her insan kendi hayat yolunu kendisi bulacaktır. Eğer insan kendi yolunu seçmezse, tesadüfler onun yerine karar verir. Ona göre hikmet kâfi gelmese bile, insan hareket yükünü hür olarak omuzlarına yüklenmelidir. Akıbeti bilinmeyen seçimler yapmak her ne kadar sonucu acı verici olabilse de bir o kadar asil bir duygusunun kaynağıdır (Topçu, 2006: 32-34). Bütün sorumluluk bizdedir. Sonucunda kaybetmek olsa da bu onurlu yükü omuzlarımıza yüklenmeliyiz.

Çünkü bizzat kendi hareketimizle kımıldamazsak, bizim dışımızda harekete hazır olanlar olacaktır. Ve bizsiz hareket edenin, bizim aleyhimize hareket edeceği kuvvetle muhtemeldir. Çünkü sadece somut sahada çalışmak bize varlığımızın bütününü tanıtamaz. Hem somut hem de evrensel olan hareketi olduğu gibi tanımak gerekir. Hareketi aydınlatacak ışık yine kendisindedir. Çünkü hareketin yaşattığı bilinç dışarıdan gelen kuvvetlerle sınırlanmış değildir. Topçu'ya göre bilinçte hürriyet olmaz, hürriyet harekettedir. Çünkü bilinçte çokluk ve hareket imkânı vardır. Bilinç birliğe erişince hareket olmak ister. Hareket ise bir defa ortaya çıkınca dal budak salarak ağaç gibi dağılır, yeşerir. "Hareketten dağılan kollar yeni bir hareketi hazırlayacak olan düşünme yetisinin unsurları olurlar. Kâinata dağılıp yemiş ve çiçek veren hareketi hakkıyla anlamak için onu dilekteki birliğe irca etmek gerekir. İşte hakiki ve faal zekâ budur". Hareketten doğan ve zincirleme olarak yeni hareketler yaratan düşünce kısır değildir. O, aksine kuvvetlerin kuvvetidir. Bu hareketin başlangıcı organizmanın dışarıdan topladıklarıdır. Daha sonra iradenin merkezden çevreye dağılan hareketi başlar. Hareketten ayrılmayan irade ise hem hareketten doğmuştur hem de hareket

yaratıcıdır (Topçu, 2006: 46-49). Dolayısıyla bireysel hayatımız bütünüyle hareketin eseridir.

Bilim yaşadığımız dünyayı duyularla ve deneyle tanıtmasına karşın, felsefe, dünyayı daha geniş bir şekilde ele alır. Temeli rasyonalite olan felsefe, bilimden daha kuşatıcıdır. Din ise, bunlara, yani duyu, deney ve akla imanın da eklenmesidir. Dahası din, 'aşk' ile ilhamın dünyasıdır. Deney ve akıl, dinî hayata disiplin ve düzen sağlayıcı dış araçlardır. Fakat dinin özü değillerdir. Asıl olan imandır. İman ise dışarıdan değil de aksine içimizden kaynaklanan bir bilgi türüdür. Dışarıdan elde edilen bilgiler, onda birer semboldür. İman, ruhu varlıkla birleştirmek suretiyle bizzat onun hayatını yaşatır. Dahası iman, 'aşk'ın eseridir. 'Aşk'ın olmadığı yerde iman yoktur, taklit vardır (Topçu, 2008: 147). "Aşk, sonu olan varlıklar dünyasından sonsuzluğa intikaldir. Sevenin kendi varlığını bırakıp bir nevi mahiyet değiştirme ile sevilenin varlığına bürünmesi, bütün irade kuvvetleriyle ona teslim olmasıdır. Metafizik, böyle bir aşk içinde tapınıştır. Ruhumuzun, eşyanın bütün halindeki hayatına intibakıdır" (Topçu, 2017: 62). Topçu için 'aşk'ın kaynağı olan metafizik, isyanın da başlangıcı olacaktır. Ona göre Allah'a boyun eğmek, insanın kendi benliğine isyan etmesidir. İsyan eden insan adeta insan ile Allah arasında bir geçit haline gelmektedir. Bu, aynı zamanda insanlığın ilâhî tabiata katılmasıdır (Topçu, 2010a: 204).

Zaten ilmin amacı da hakikati tanımaktır. Topçu'nun deyimiyle "hakikat, ruhun sevgilisidir ve bu aşkın çocuğu düşünmektir". Yani eşyadan elde ettiğimiz bilgi bizi düşündürdüğü taktirde değerlidir. Zira düşündürmeyen bilgi kısırdır. Çok bilgi sahibi olmak, düşünmedikten sonra bir anlam ifade etmez. Felsefenin reddedilmesi, düşünmenin reddedilmesidir. Oysa düşünmek, felsefe yapmaktır. Ruhu yok ederek, ruh selameti aranmaz. Eşyadan edindiğimiz bilgiler, ancak bizi düşünmeye sevk ederse faydalı olurlar. Çünkü zekâ bir ambar değil, durmadan işleyen bir makinedir. Bilgi de onun hammaddesidir. Dolayısıyla düşünmek, hatırlamak değil, yaratmaktır (Topçu, 2008: 40-41). İşte İslâm medeniyetinin gerileme sebebi düşünmeyi, yaratmayı terk etmiş olmasından kaynaklanır. Tekniğin getirdiği makineleşme sonucu soyut olanı terk edip tamamen somuta yönelmek hem madde hem ruhtan meydana gelen insanı eksik bırakmıştır.

İnsan büyük bir hızla makineleşmektedir. Avrupalı sömürgecilerin Asya ve Afrika'dan getirdikleri hammaddeleri fabrikada işlemeleri tekniği alabildiğince geliştirdiğinden dolayı, sadece insan değil bütün dünya adeta makineleşmektedir. Topçu'ya göre bu kötü gidişatı durduracak olan güç, kültürdür. Çünkü "bir milletin kültürü, onun bütün fertlerinin sahip

olduğu hadiseleri karşılayan duruş şekilleri ile bütün tarihi içinde meydana getirdiği değer hükümleridir". Bu değer hükümleri ilim, din, felsefe ve sanat tarafından yaşatılmaktadır. Her toplum bunlara kendi ruhunu, iradesini, karakterini vermiştir. Dolayısıyla kültür, onu yaratan topluma aittir. İçinde yaşadığımız tabiat ise, sömürülmesi gereken bir araç olarak değil, birlikte yaşayacağımız bir ortamdır. Bunun bilincine vararak sınırsız makineleşmeye dur demek zorundayız. Dünyamız, kültürümüz ve değerlerimizle adeta ruh kazanmaktadır. Ancak teknik, kültürün hakimiyetinde değildir artık. Avrupa medeniyeti bu tehlikeyi önleyememiştir. Her şeyi nesneleştiren teknik, insanı kendine esir etmektedir. Ve bunun sonucunda eşyanın, insan ile tanımlanması gerekirken, artık insan eşya ile tanımlanmaktadır. En nihayetinde insan, kendi selamet davasını sağlayacak olan eşyaya, hizmetkâr ve esir olmuştur (Topçu, 2017: 19-23).

Günümüzde bir şeyler meydana getirmek, icat etmek ya da yaşatmak idealinden habersiz, sadece kazanma hırsıyla yaşayan birçok insan vardır. Bu durum bir medeniyet oluşturmaktan ne kadar uzak olduğumuzun göstergesidir. Medeniyet, herhangi bir yerden satın alınacak bir şey değildir. En büyük hatamız, Batı medeniyetini satın alınacak bir şey olarak görmek olmuştur. Halbuki Batı'nın tekniği kendi kültüründen doğmuştur. Bizim de tekniğimiz, kendi kültürümüzden doğmak zorundadır. Bu, tabiat gereğidir. Ancak başka bir önemli nokta daha var ki, o da tekniğin kültürün hâkimiyeti altında olması gereğidir. Eğer tersi olursa, günümüzde olduğu gibi, her şey makineleşir. Dolayısıyla 'insan olma' vasfı kaybolur.

İnsan kavramı, içinde hem arzularını hem acizliğini hem de sonsuzluğa, yani Allah'a uzanan kâmil noktayı barındırır. İnsanın yaratılış gayesi, gönderildiği bu dünyada ilim ve marifet yoluyla tekâmül etmektir. Bu yüzden eğitimden kasıt insanın aklî melekelerinin geliştirilmesidir. Tekâmül ise, ahlâk temelli tutum ve davranış anlamına gelmektedir. Bu yüzden esas itibariyle bilgi, ahlâk değeri olan bilgidir (Toku, 2002: 126-127). İnsanın tekâmülü Topçu'ya göre şu yolu takip eder: "İlk ve hayvani duyguları yaşamaya başladıktan sonra dikkatli ve disiplinli metotlarla akla teslim edilmeliyiz. Bu mektebin ve terbiyenin işidir. Aklın saltanatını kuran adamlar bizi ilâhî ilhamın eşiğine kadar götürmelidir. Tam ve kurtarıcı teslimiyet ilhama yapıldıktan sonra insan bütünlüğünü anlar, bütünü sever ve cüz'îden sıyrılır. Ruh selamete, insan insanlığına kavuşur" (Topçu, 2008: 19). Hayatın manası tam da burada yatar. Çünkü insanın düşünen bir varlık olması, onun aynı zamanda aşağıdan yukarıya yükselmesinin yolunu da açar. Bu yolu açan ise ona göre ıstıraptır.

Arthur Schopenhauer (1788-1860) için ıstırap, hayatımızın başlangıç noktası olmadığı taktirde, varoluşumuz dünyadaki en değersiz ve uygunsuz şey olmaya mahkûmdur (Schopenhauer, 2010: 13). Istırap gerçekte bir arınma vasıtasıdır. Dahası hayatın gerçek amacı için çalışır. Kişiyi suçtan alıkoyacak olan ise, merhamet duygusudur (Schopenhauer, 2011: 57, 105). Istırapla birlikte fert olan benliğinden çıkan insan, kâinatın bütününe doğru yürüyen bir yolcudur artık. Kendi iştihalarını reddeden insan, başkalarının sefaletine uzanan ıstırabı benimser. İşte bu merhamet hareketidir. Merhametle kurtuluşa eren ruh, etrafında kurtaracak başka varlıklar arar. Başkalarının sorumluluğunu yüklenir. Saldıran bir varlık olmaktan çıkıp, ıstırap çeken, kurtarmak isteyen, her insanın Allah'ın emaneti olduğunun farkına varan, başkalarına 'aşk' ile yaklaşan bir ruh kazanır (Topçu, 2008: 15-16). Dolayısıyla ıstırap çekmeden hiçbir hakikate ulaşamayız. Hareket etmedikçe de hakkıyla hiçbir şeyi tanıyamayız. Hareket, insanla Allah'ın bir terkibidir. Dahası hareket etmek, istenildiğini olmaktır. Bir şey istemek kâinatın bütün başka varlıklarından fedakârlık etmektir. Yani ıstırap, bilinenle istenen arasındaki nispetsizlikten doğar. Hareket bu manaya bir feda, bir feragattir. İnsanda hiçbir menfaat gözetmeyiştir. İnsan, hareketiyle adeta bütün varlığını kâinata verir. Yani insanın kendini kurtarması için yine kendi varlığını feda etmesi gerekir. Bu yolda kendini vermek ise hür olmaktır. Hakiki kurtuluş böyle mümkündür. İnsan, ancak ıstırapla varlığının üstüne yükselebilir. "Istırap çekmek, ruhunda bir bütünlüğün derunî sururunu duymak, kendi nefsine karşı samimi olmak demektir". Çünkü ıstırap, insanda kendinden başka bir şeyin varlığının göstergesidir. Bir şeyin ıstırabını çekmeyen onu tanıyamaz ve sevemez. Istırap varlığımızı ilahi harekete ulaştırır ve en sonunda hareketimizi Allah'ın hareketiyle tamamlar (Topçu, 2006: 55-57).

Hem Allah'a doğru yönelten ahlâkî faziletler hem de en düşük hayvanî hareketler insanda birleşir. Eğer ıstırap çekmezsek insan olma vasfımızı kaybederiz. İnsan ne tamamen madde üzerine kuruludur ne de sadece ruhtan oluşur. Hem maddenin hem de ruhun bir dengesi söz konusudur. Bu denge de akıl ve kalp üzerine kurulur. Sevginin ve merhametin hayatımıza hâkim olması için sonsuz bir kudrete olan ihtiyacımız kaçınılmazdır. Tarih bize gerçek ve samimi bir dini yaşayışın her zaman ve her ortamda insanlığın kurtuluşu olduüunu göstermiştir. Dinimizde en büyük değerin verildiği insan, ne yazık ki Batı'nın tekniği ön plana geçirmesiyle eşyadan farksız hale gelmiştir.

Medresenin Çöküşü ve Mektep

Ortaçağ'da ilim ve teknolojinin akışı Doğu'dan Batı'ya doğrudur. Öyle ki bu

dönemde yapılan bilimsel faaliyetlerle dünyaya önemli bir miras bırakan İslâm medeniyeti, Antik Yunan'dan aldığı kültür mirasını çeviri faaliyetleriyle tekrar dünyanın hizmetine sunmuştur. Günümüzde dahi birçok Antik Yunan eseri, Arapça asıllarıyla mevcuttur. Halifelerin ve devlet adamlarının "hikmet sevgisi" ve "hakikat arayışı" dolayısıyla dünyanın her yerinden önemli kişilerin eserleri toplanmış, böylece çok büyük kütüphaneler oluşturulmuştur. Ayrıca ilim adamları teşvik edilip desteklenmiş ve böylece Bağdat, Kurtuba Şam gibi İslâm ülkelerinin sarayları adeta birer ilim yuvasına dönüştürülmüştür. Bu çabaları soncunda Müslüman âlimleri de bir araya getirerek tarihin en büyük entelektüel akademilerinden biri olan Dârülhikme'yi kurmuşlardır. Bağdat'taki bu sanat, bilim ve edebiyat çalışmaları merkezine, Abbasi Halifesi Harun Reşid döneminde Beytülhikme denilmiştir. Oğlu Halife Me'mun döneminde ise daha büyük bir enstitü halini almasıyla Dârülhikme olarak isimlendirilmiştir. İkisi de hikmet evi anlamına gelir. Burada başta Arapça, Farsça, İbranice, Süryanice, Aramca, Yunanca olmak üzere birçok dil konuşulup yazılmıştır (Kolektif, 2010: 46-47).

Dolayısıyla Nizâmü'l-Mülk tarafından kurulan Nizamiye medreseleriyle İslâm ma'ârifi evrensel bir değere ulaştırılmıştır. Çünkü bu medreselerde mezhep ayrımı yapılmadan İslâm dünyasının bütün bilginleri burada toplanmıştır. Amaç hakikate ulaşmaktır. Hakikat ise tektir ve sırf kendinden dolayı değerli olduğu için, nereden geldiğinin bir önemi yoktur. Süfyân es-Sevri (715-778)'nin şöyle söylediği rivayet olunur: "Hükümdarların en hayırlıları ilim erbabıyla ünsiyet peyda eyleyenleridir ve âlimlerin en mazarratları hükümdarla düşüp kalkanlarıdır" (Nizâmü'l-Mülk, 2009: 78). Tarihte ne zaman hakikat arayışından uzaklaşılmışsa devlet ve ilim erbaplarının ilişkisi de çıkar ilişkisine dönüşmüştür. Özellikle on ikinci yüzyıldan sonra dogmatizmin ve mezhep kavgalarının artması sonucu bilimsel faaliyetler gerilemiş, iç kargaşalar baş göstermiştir. Ortaya çıkan ahlâkî zafiyet ve İslâm dininin temel prensiplerinden uzaklaşmanın sonucunda Doğu, dinamizmini kaybetmeye başlamıştır.

Topçu için de İslâm âlemi hem medresesiyle hem tarikatlarıyla yozlaştığı için artık ilim üretememektedir. Dönemin inkılâpçıları ise, bu gidişatı tersine çevirmekten oldukça uzaktır. Yani medresenin ruhunu ıslah etmek yerine, onu yıkarak yerine Batı'nın eğitim ve öğretim sistemini koymuşlardır. Dolayısıyla batılılaşma hareketimiz, İslâm kültürünü budayarak yerine Batı kültürünü koymaktan ibaret hale gelmiştir (Topçu, 2010b: 37). Ayrıca medrese son dönemlerinde Batı'dan ilim değil de ilim tarihini almıştır. Din ve dünya meseleleri hakkında felsefede, hukukta ve ahlâkta ilk ortaya konan ve üstatlar tarafından kabul edilen fikirler şüphe götürmez hakikatler diye

kabul edilmiştir. Onlardan sonraki bütün fikir hareketleri ise ilk hakikatlerin tefsir ve izahından ibaret kalmıştır. Tecrübenin zaruretlerinden sıyrılan bu sözde hakikat araştırmasının tefsir ve izah metotları da tamamen sübjektif ve itibarîdir. Ayrıca üstat otoritesi aklı mahkûm etmiştir. Tecrübe metodu henüz bilinmemekle birlikte psikolojik araştırmanın değeri ise henüz anlaşılmamıştır. Böyle olunca fikir hareketleri çok dar bir çerçeveye sıkışıp kalmıştır. Dolayısıyla bir üstadın fikri defalarca ele alınıp, bir ağızdan çıkan hüküm 'bu böyle dedi, şu şöyle dedi' nidasıyla ağızdan ağıza geçmiştir (Topçu, 2010b: 80-81). Oysa fikir, zamanla üzerine eklenmesi, belki de tamamen değişmesi gereken bir şeydir. İlerleme zaten bu şekilde gerçekleşir. Yüzyıllar önce söylenen şeyleri, oldukları şekliyle nakletmek düşünceye hiçbir şey katmaz. Bu fikirler artık tarihe mal olmuşlardır. Hiçbir dönemde olmuş bitmiş bir düşünce yoktur. Düşünce her zaman tamamlanmaya muhtaçtır. İşte bu tarz düşünüş şekli otorite tanımamaktır, dahası düşüncenin hür olmasıdır.

Ayrıca düşünmeye başlarken örneğin Descartes'ten değil de Gazâlî'den başlayıp, daha sonra Descartes'e ya da Bacon'a uzanırsak kendi cevherimizi muhafaza edebilir ve kendi dehamızı ortaya koyabiliriz (Topçu, 2007: 158). Her şeyden önce ilmî hakikat, daima en yukarı basamakta bulunur. Onu oraya yükselten vasıtalardır. Dolayısıyla Aristoteles gibi İbn-i Sînâ ve Gazâlî'nin fikirleri ilim merdiveninin ilk basamaklarıdır. Yukarı basamaklara ulaşıldığı zaman artık onların işlevi biter. Örneğin, Aristoteles'in basit unsurlar teorisinden bugünkü atom anlayışına ulaştıktan sonra, hakikat münakaşasında onun sözü edilmemektedir. Yani artık Aristoteles hakem değildir. Bu yüzden "Aristoteles böyle dedi" sözü ilmi hükümler verirken söylenmemelidir. Oysa medresede hâkim olan zihniyet, eski üstatlarının nas dışı fikirlerini tekrar ede ede ilim yaptığını zannetmektir. Skolastik, üstatların otoritesini kabul eden, düşünce hürriyeti tanımayan bir zihniyettir. Medrese, bu skolastik zihniyete bürünmüş ve Batı'da sürekli ilerleyen ilim karşısında bu haliyle ayakta kalamamıştır. Çünkü ilim üretilmemektedir. Medrese dışında herhangi bir ilim hayatı da olmadığı için, ma'ârif sistemimiz çökmüştür. Batı'nın seviyesine kavuşmak iddiasıyla kurulan mektep ise, aynı skolastik zihniyeti muhafaza ederek Batı'ya çevrilmiştir. Batı'nın fikirlerini hiçbir şüphe duymadan, hiçbir şekilde eleştirmeden olduğu gibi ve saf bir itaatle alan beyinler, maalesef yeni bir şey üretmekten çok uzak kalmıştır. Dolayısıyla sadece tercüme faaliyeti ve taklitten ibaret olan bu yeni ilim anlayışı hakikat aşkını doğuramamıştır (Topçu, 2010b: 82-83). Dolayısıyla verilen eğitim de Batı'dan alınanları öylece nakletmekten, genç be-

yinlere ezberletmekten öteye geçememiştir. Bu yüzden medresenin yerine yeni bir iddia ile kurulan mektep, tabiri caizse ölü doğmuştur.

Böylesine kör bir taklit, Topçu'ya göre zayıf iradelilerin işidir. Eğer kuvvetli bir iradeye sahip olunsaydı hem maddi dünyamıza hem de manevi dünyamıza ait bilgiler bizi bir ahlâk kültürüne yükseltebilirdi. "Ruh ve insanlık sevgimiz, hayat anlayışımız, din idealimiz ve sanat sezgimiz, bizim kendi meydana getirdiğimiz bu kültürün bölümleri" olurdu. İşte böyle millileşerek şahsiyet sahibi olabilirdik. Çünkü Antik Yunan'da maddenin bilgisinden başlayarak ruhun bilgisine yükseliş, Sokrates'te ilk eserini vermiştir. Eflâtun ise bu meyveyi olgunlaştırmıştır. Bizde ise düşüncenin yol alışı böyle olmamıştır. İnsanın ruh ve ahlâk yapısına uymayan, kendi kültüründen olmayan hükümler, ilimden ziyade mitolojiyi doğurmaktadır. Medrese, sinesinden bu mitolojiyi atamamıştır. Mektep onun yerini tutmak isterken bir iç dünya araştırmasına büsbütün veda etmiştir. Eskiden sıyrılanlar gözümüzü değil dünyamızı değiştirmek gerektiğini zannetmişlerdir. Oysa eski gözle, eski görüşle her mekânı aynı şekilde görüp aynı tasavvurları edineceğimizi düşünmemişlerdir. Bunun sonucunda ise manevi dünya terk edilmiştir (Topçu, 2010b: 84-85). Bu zihniyetle mektepte okuyan talebeler, yaratıcı hiçbir şey ortaya koyamadan, eleştiriden uzak ve dinî, sanatsal ya da felsefi anlayışa sahip olamadan mezun olmaktadırlar. Kısacası mektebe girdikleri gibi çıkarlar. Oysa eleştiri yetisini kullanmayan zihin, her adımda yanılmaya mahkûmdur**.** Talebe her şeyden önce hakikatin peşinde koşmalıdır. Medreseden mektebe geçiş, bir nevi ruhun bilgisinden maddenin bilgisine geçiş olmuştur. Bu ise denildiği gibi bir ilerleme olmaktan ziyade bir gerileyiştir. Çünkü insanı insan yapan asıl yönü manevi olanıdır. Bu gerileyiş iç gözlemi bir kenara itip, maddeye odaklanmıştır.

Oysa bilgi düşünmeye sevk eder. Düşünme, yaratıcı olmanın yolunu açar. Bütün bunların vasıtası ise dildir. Kültürümüzle bağları koparan belki de en can alıcı nokta, dilimiz olmuştur. Dilimizi fakirleştiren, küçülterek haysiyetini azaltan kötü bir ameliyat yapılmıştır. Arap ve Acem dillerinden alınarak asırlardan beri işlenip Türk dilinin hayatiyetini kazanmış kelimeler atılmıştır. Bir yandan öz Türkçe diye Türk dilinin ahengine ve estetiğine aykırı kelimeler, öbür taraftan Fransızca, İngilizce, Almanca terimler ve bu dillerden alınan kelimeler dilimize sokulmuştur. Topçu, bu tarz bir aşağılık duygusunu en az dilimize yakıştırır. Öyle ki Yunancadan alınan lise kelimesi ile Latinceden alınan fakülte ve üniversite kelimelerini, öğretim kurumlarının alnına yazmak, ona göre Türk çocuğuna ıstırap vericidir. Bunun çaresi er geç bulunmalıdır. Ayrıca öğretimde ihtisasa değer verilmeyiş, ma'ârifi-

mizin üzerinde hiç durmadığı bir hatadır (Topçu, 2010b: 87). Çünkü çağımız ihtisas çağıdır.

Topçu, denizin dibine dalmadan ondaki hayatı bilemeyiz diyerek vaktiyle İbn-i Haldun'un eğer bir ilim öğrenmek istiyorsak onda meleke kazanmak gerektiği, basitten zora doğru giderek yüzeyden derine doğru dalmak gerektiği görüşünü dile getirir. Öyle ki o ilim hakkında bilinmedik bir şey bırakılmaması gerekir. Bu yüzden İbn-i Haldun çok farklı alanlarda tahsil yapmaya insanın ömrü yetmez der. Oysa günümüz eğitim sistemi talebelere yüzeysel bir şekilde her bilgiyi yüklemeye çalışmaktadır. Üniversite de dahil mezun olan talebeler hiçbir konuda tam anlamıyla bilgi sahibi değildirler. Bu da sistemin yanlışlığının en büyük kanıtıdır. Dolayısıyla günümüz mektepleri ruhlarımıza yön vermekten de ilim üzerine meleke kazandırmaktan da oldukça uzaktır. Derin bir tefekkür sahibi olmadan, yüzeysel ansiklopedik bilgilere sahip olmak, eğitimde niteliğe değil niceliğe değer vermek, ma'ârifimizin hem ruhunu hem bedenini zayıflatmış, medeniyet ve ilerleme idealinden uzaklaştırmıştır. Amaç mektep sayısını artırmak yoluyla, halkta okuma yazma oranını artırmak olmamalıdır. İyi kötü bir bina yapıp, içine talebe doldurarak; eğitimci olup olmadığına bakmadan, muallimlerini yetiştirmeden eğitim ve öğretimi yürütmek milli ma'ârifimize çok şey kaybettirmiştir. Liyakat esas alınmadan, bilgi ve birikime bakılmadan insanlara mevki verilmesi, mektebin itibarını yok etmiştir. Bu da insana değil mevkiye değer verilmesine yol açmıştır.

Oysa insan hayatında mektebin değiştirici ve dönüştürücü bir etkisi olmalıdır. Dahası mektebini hakkıyla kuran milletler, geleceğini de inşa etmiş olurlar. Medresenin çöküşü sonrasında, Batı model alınarak yeni bir eğitim anlayışına geçilmiştir. Fakat Batının düşünce birikimi üzerinde ne metotlu şüphe ne tenkit ne de fikir mahsullerinin kendi topraklarında sahip oldukları hakikat aşkı hayata kavuşmadan yeni mektepler açılmıştır. Mektep sayısındaki artış aynı oranda ilmi faaliyetleri artıramamıştır. Mektep öğretimi Batı'dan nakledilen fikirlerin körpe zekâlara zorla tıkılmasından öteye geçememiştir. Sırasıyla Fransız, Alman ve Amerikan ma'ârif sistemleri şüphesiz ve tereddütsüz kabul edilmiştir. Topçu'ya göre ülkemizde eğitim açısından facia ise yabancı okulların açılmasıyla başlamıştır. "Garba pencere açtık" sözüyle artık sonu gelmemek üzere başlayan Batı taklitçiliği, yeni şeyler üretmekten yoksun hale gelmiştir (Topçu, 2010b: 83). Oysa gerçek mektep milli olandır. Bu da milletin kültürünü, ruhunu yansıtan mektep demektir. Dahası mektebin milli olması için o ülkenin muallimlerinin kurduğu eğitim metotları ve müfredatı olmalıdır. O topluma özgü talim ve terbiye esasları, o toplumun kültürünü ve medeniyetini yansıtan binası olmalıdır.

Çünkü her binada ders okutulmaz. Camilerimizin her köşesinde adeta 'ibadete hazır ol' sesini işitiriz. İşte bunun gibi mektep binalarımız da 'ilim ve irfan öğrenmeye hazır ol' sesiyle yankılanmalıdır. Medreselerimizin, kitapların kalın cildine benzer bir yapısı vardır. Aynı zamanda beli bükük şekilde kendi içine kapanarak kitap okuyan insanı da andırır. Dolayısıyla medreselerimiz de bu sesi yansıtmaktadır. Oysa günümüzde mektep denmeye layık binalarımız maalesef yoktur. Yeni binalar ya devletin başka kurumlardan bozma binalarıdır ya da mektep ruhu ile alakası olmayan yapılardır. Oysa memleketimizde bulunan yabancı mekteplerin kendi kültürlerini yansıtan bir üslubu vardır. Örneğin "Fransız liselerinin bir avlunun etrafını saran galeriler halinde, medreselerimizin loşluğuna mukabil kilisenin sahte ruhaniyetini dolduran akademik yapıları; Almanların metafizik düşüncenin azametine teknik zaferin ışıklarını karıştıran kütle mimarisi, Amerikalıların büyük bahçelerin içinde dağınık villâlar halinde serpilen kolejleri bu milletlerin mektep mimarî üslûplarını yaşatmaktadır" (Topçu, 2010b: 98-99). Binasını bile yapamadığımız mektebin, her açıdan ruhunu anlamadığımız ortadadır. Dolayısıyla ne şekil olarak ne de zihniyet olarak milli ma'ârifimiz maalesef yoktur.

Oysa ma'ârif, bize millet olma ruhu kazandırmalıdır. Fakat bu ruhu kazandırmada çok büyük öneme sahip olan ahlâk eğitimi ilkokuldan itibaren verilmesi gerekirken kaldırılmıştır. Liseler zamanla fen lisesi haline getirilmiştir. Üniversitenin edebiyat fakültesinin seviyesi, giderek düşmektedir. Dahası harf inkılâbı hem geçmişle bağlarımızı koparmış hem de bütün birikimimizi sıfıra indirmiştir. Bir anda cahilleşen üniversite gençliği ma'ârifimizin büyük kaybıdır. Günümüzde edebiyatımızı hakkıyla bilen yok gibidir. Tarih okumak, birçok yalan haberle dolu gazeteleri okumakla yer değiştirmiştir. Felsefe ise yerini tamamen siyasete terk etmiştir. Gençlerimiz güncel sorunları siyasetle tanımak gibi bir alışkanlık edinmişlerdir. Bu kolaylık fikrin yerine kaba hareketi getirmiştir. İslâm dünyası Mevlâna'nın ruhu ile yirminci asırda bir muhteşem felsefe yaratabileceği halde bu yapılamamıştır. "Ruhların yapıcısı olan mektebin istiklali feda edilirken kapitülasyonların zehirli yadigârı olan yabancı okullar bu vatanda tüneyen baykuş yuvaları halinde zehirlerini" saçmışlardır (Topçu, 2010b: 29-30). Dolayısıyla ma'ârifte kapitülasyonlar devam etmiş, bir taraftan içeriği niteliksiz din okulları açılırken, diğer taraftan yabancı okulların sayısı artırılmıştır.

Halbuki yabancı okullar kültür emperyalizminin en etkin faaliyet yürüten unsuru haline gelmiştir. Batılılar bu okullar sayesinde toplumsal değişimi, dönüşümü kendi kontrolleri altına alarak kendi amaç ve istekleri doğrultusunda yönlendirmişlerdir. Başta eğitim, ekonomi ve siyaset olmak

üzere hemen her alanda bu değişim ve dönüşümü sağlayacak şartların oluşum zeminini hazırlamaktadırlar Misyoner teşkilatları tarafından kurulan bu yabancı okullar devlet tarafından gerektiği kadar teftiş edilmemiş, programları serbestçe, denetimden geçmeden hazırlanıp uygulanmıştır (Işık, 1990: 46-47). Dolayısıyla amaçları doğrultusunda özgürce faaliyet göstermişlerdir. Bunun sonucunda genç beyinler kendi kültüründen habersiz ve hatta nefret eder hale getirilmişlerdir. Böyle bir neslin dünyada söz hakkı olması, vatanına milletine ilerleme ve gelişme adına verecek bir şeyi olması tabi ki beklenemez. Çünkü taklitten ibaret olan bu kayıp nesil ne Batılı ne de Doğulu olamadan bir ucubeye dönüşmüştür.

Dolayısıyla Topçu için "yabancı mektep, mektebi yıkıcıdır; millet kültürüne sokulmuş hançerdir. Yabancı kültür dilenmekle, zannedilen garplılaşmak da mümkün değildir. Deve hamuru yemekle deve olunmaz, deve olarak doğmak lâzımdır". Dahası yabancı kültür, milli kültürü yok eder. Her şeyden önce mektep, milli olmak zorundadır. Aynı zamanda mektep, devlet mektebi de olmalıdır. Çünkü özel okullarda eninde sonunda ticaret, ilmin önüne geçmektedir. Ayrıca mektep maddeden manaya yükselmeli, çokluktan birliğe yönelmelidir. Mektebi 'aşk' besler, metotlu düşünce yaşatır. Bu çerçeveden bakıldığında yapılması gerekenlerden biri de Kur'an'ın ruh ve manasını araştırıp ortaya koymaktır (Topçu, 2010b: 55-56). Çünkü maalesef Kur'an'ın manası asırlardır örtülü durmaktadır. Dahası İslâm'ın ve Kur'an'ın felsefesi yapılamamıştır. Bundan dolayı da din ve İslâm adına hatalı ve yanlış olan birçok bilgi ortada dolaşmaktadır. Oldukça tehlike arz eden bu durumdan kurtulmak yine eğitimle mümkündür. Bunun yolu da kendi özümüze dönmek, ciddi çalışmalar yapmakla mümkündür. İlkokuldan üniversiteye kadar millet mektebini kuramadığımız gibi milli ruhtan da hiçbir eser kalmamıştır. Bundan sonra yapılması gereken iş, İslâm'ın gerçek anlayışını elde etmektir. Ayrıca devletin ruh ve zihniyeti de kendi geçmişimizden alınmalıdır. Büyük devlet olmanın yolu budur. Başka kültürleri taklit, bize daha çok zarar vermekten başka bir işe yaramayacaktır.

Ma'ârif Meselesi ve Muallimin Önemi

Ma'ârif sadece talebelere birtakım bilgiler vermek demek değildir. O bir milletin topyekûn hem düşünce hem de yaratıcılık alanında harekete geçmesidir. Dahası "ma'ârif bir cemiyetin düşünüş tarzının, kültürünün ve ideallerinin cihazlanmasıdır". Düşünüş tarzı, metot demektir. Yani ma'ârif bir milletin gençliğine, metotlu düşünmeyi öğretir. Her türlü otoriteden, çıkar ilişkisinden, kazanma hırsından kurtulmak, hakikatlerin kapısını açacaktır ki işte bu açılış 'Rönesans' olacaktır. Dolayısıyla ruhlarımızın bir Rönesans'ı

gereklidir. "Kültür ise bir Rönesans ile elde edilen metodun tatbik edildiği ilim ve felsefe ile bunların vasiliğinden hiçbir zaman ayrılmayacak olan din, ahlâk ve sanat çalışmalarıdır" (Topçu, 2010b: 78). Metotlu düşünüş, ilimle felsefeler doğurur. Topçu'ya göre aklımızı dosdoğru kullanmak demek olan felsefe ise din, ahlâk ve sanatın ilerleyeceği yönü gösterir. Batı felsefesinin Yunan ve Hıristiyan kaynaklarından doğmuş olmasına karşılık bizde İslâm'ın felsefesi yapılmamıştır. Felsefe dersi bütünüyle Batıdan aktarılmıştır. Hakikat sevgisi olan felsefenin, benliğimizde kaynağı kurutulmuştur. Bu sebeple felsefe dersleri de diğer dersler gibi düşündürmekten ziyade, ezbere yönlendirmiştir (Topçu, 2010b: 38). Oysa İbn-i Haldun'a göre herhangi bir ilimde ihtisas kazanmak ya da derinleşmek, o ilimde meleke kazanmakla olur. Bu meleke, anlamak ve ezberlemekten çok farklıdır. Eğitimde asıl olan ezber değil, uygulama ve alıştırmadır (İbn-i Haldun, 2015: 776-778).

Ayrıca Topçu'ya göre ma'ârif demek muallim demektir, dolayısıyla onun eğitim düşüncesinin omurgasını muallim meselesi oluşturur. "Muallim ma'ârif davamızın ana meselesidir" der. Öyle ki ma'ârifi yapacak olan da yıkacak olan da odur. Ma'ârif muallimiyle, mektebiyle, talebesiyle herhangi bir otorite tarafından tahakküm altına alınırsa, ilerlemeden bahsedilemez. Her şeyden önce düşüncenin dolayısıyla muallimin hür olması gerekir. Örneğin, Abbasiler döneminde devlet tahakkümü zirveye çıkmış, İmamı Azam gibi muallimler kırbaçlanarak zindanlarda öldürülmüştür. Topçu'ya göre eğer Osmanoğulları olmasaydı, ahlâkın ve ilmin beşiği olan İslâm medeniyeti yok olacaktı. Anadolu'ya yerleşen Oğuzların başındaki büyük muallim Nizâmü'l-Mülk İslâm dünyasına yapılan istilanın anlamını kavramış, daha önce de bahsettiğimiz gibi mezhep farkı gözetmeksizin İslâm ruhunu taşıyan önemli muallimleri, Bağdat'ta açtığı Nizamiye medresesinde toplamıştır. Osmanlılar da muallime çok değer vermiş ve onu baş tacı yapmışlardır. Her şeyden önce padişahlar, şehzadelerini her bakımdan bir muallime emanet etmişlerdir (Topçu, 2010b: 64-65). Muallime verilen bu değer yükselmelerinin de başlangıcı olmuştur. Dolayısıyla diyebiliriz ki tarihimizde ne zaman muallime değer vermiş ve onu yükseltmişsek, devlet ve medeniyet olarak biz de yükselmişiz; ne zaman muallimi alçaltmışsak biz de gerilemişizdir. Medreselerimiz hür olduğu zaman ilim olarak zirveye çıkmışız; fakat ne zaman ki herhangi bir kurumun otoritesi altına girmiş ve hedef ve amaçlar yön değiştirmişse, yani hakikatten sapılmışsa işte o zaman ma'ârifimiz iflas etmiştir. Bu dönemden itibaren muallimler ilmin değil, menfaatin peşinden koşmaya başlamıştır. Hâlihazırda çok çeşitli mesleklerin karışımı olan muallimlik henüz meslek dahi olamamıştır. İdeal muallim, sadece sınıfa zamanında girip çıkan ve müdürüne itaat eden bir

insan olarak ele alınmıştır. Bu durumu çok üzüntüyle karşılayan Topçu için "insanoğluna yapılan zulümlerin en fecisi âlimin cahiller elinde kalması ve kuvveti kullananlar tarafından tehdididir" (Topçu, 2010b: 95).

Bir nahiye müdürünün "üniversite profesörleriniz köy çocuğunu okutmaya başladıkları zaman memleket kurtulacaktır" sözünden etkilenen Topçu, gerçek inkılâbın Anadolu'ya eğitimin en üst seviyesinden yapılacak kalkınmayla gerçekleşeceğini anlayamadık der. Bunu yapabilmek için üniversitede unvan peşinde koşan öğretim üyelerine değil de köyde ağır işler altında beli bükülen, kime uşaklık ettiğini bilmeden bütün kabiliyetlerini harcayan çocukları insanlık için örnek teşkil edecek hale getirmeyi ülkü edinen öğretim üyeleri gerekmektedir. Dolayısıyla asıl mesele bir nesle hakikat aşkını aşılamak meselesidir. Bu, okuma yazma öğretmenin ötesinde bir iştir. Memleketimizin beklediği inkılâbı yapacak olan, bu muallimdir. "Bize fikir ve felsefe meydana getiren değil, maddi randıman veren teknisyen lazım... garpla rekabet edebilmek için büyük fabrikalar kuvvetli silahlar yapmalıyız...biz tenkit ve münakaşa istemiyoruz, sadece kendine verilen vazifeyi iyi yapan insan, iş adamı istiyoruz" diyenler, ona göre kültür ve medeniyetin ne olduğunu bilmeyenlerdir (Topçu, 2010b: 58-59). Hepimizin ruh yapısı muallimin elinden çıkar. "Kime karşı olursa olsun, her düşmanlık, mutlaka kendimize düşmanlıktır" itikadını kalbimize yerleştirecek olan muallimdir (Topçu, 2010b: 66-67). Mektep, bu şuurda olan muallim vasıtasıyla kendi kültürümüzü, kendi dünyamızı yansıtmalı ve insanın mükemmelleşmesini hedef almalıdır. Milli mektep de aslında budur.

Mektep hayatın çeşitliliğini, çokluğunu birliğe kavuşturur. Hayatın gayesi çoktur, mektebin gayesi ise tektir. Çünkü hakikat tektir. Mektep, insan iradesinin takip etmesi gereken yolu gösterir. Bu sebepten denilebilir ki mektep, mabettir. Yani hayatın çokluğuna karşın mektepte birlik vardır. Mektebin mahiyeti, kendini tanımaktır. Mektep öncelikle bir çıraklık yeridir. Çünkü öğrenme her şeyden önce bir çıraklıktır. Mektepte alınan ders Topçu için "ya bir tasavvurdur, hayale mal edilir; ya bir hünerdir, ele mal edilir; ya bir iradedir, iktidarımıza ilâve edilir; ya da bir 'aşk'tır, kalbe doldurulur. Bunlardan biri halinde benliğimize girmeyip sade hâfızada şuurun dışına asılı bir küfe yük halinde duran bilgiler verici öğretim, faydasız ve mânasızdır" (Topçu, 2010b: 45-46).

Gerçek mektebin yolu kendini hakikate adamaktır. Evrensel bilgi, ilâhî hakikat aşkı olmadan elde edilemez. Evrensel düzeni amaçlayarak hem medeniyetin hem de vicdanların korunmasının sorumluluğu alınmalıdır (Topçu, 2010a: 104). Maalesef mektep bu hakikat aşkının mabedi olamamıştır.

Hakikat aşkı toplumda gereken yeri ve değeri görmedikçe, milli mektepten söz etmekte imkânsız hale gelecektir. Bunun temeli ise dindir. Ona göre "her büyük millet kendi hayatının evrim sırrını ve ebediliğe yönelen hayat yolculuğunun büyük kudretini felsefi sistemden çıkarır". Bugüne kadar İslâm'ın ve Kur'an'ın felsefesi yapılmamıştır. Bu durum ne kadar gerilerde olduğumuzun göstergesidir. Topçu "Felsefesi olmayan milletin mektebi olamaz" cümlesi yirminci yüzyıl mektebinin kapısına yazılmalıdır der. Milli mektep çökmüş haliyle artık ne medresedir ne de günümüzdeki mekteptir. "Müslüman Türk'ün mektebi, ma'ârif, metafizik ve ahlâk prensiplerini Kur'an'dan alarak Anadolu insanının ruh yapısına serpen ve orada besleyen, insanlığın üç bin yıllık kültür ağacının asrımızdaki yemişlerini toplayacak evrensel bir ruh ve ahlâk cihazı olacaktır" (Topçu, 2010b: 12-13).

Oysa muallimlik ve talebelik özden gittikçe uzaklaşmıştır. Muallimlik artık ne bir iman ve irşat yolu, ne de fikir ve kültürün otorite merkezidir. Talebelik ise, ilim yolculuğu değil de diploma avcılığına dönüşmüştür. Muallimlik, meslek olmaktan uzaklaşıp, memuriyet haline gelmiştir. Dolayısıyla mektep de mabet olmaktan uzaklaşıp, devlet dairesine dönüşmüştür (Topçu, 2010b: 80). Mesleği sadece muallimlik olan ve bu çok değerli vazifeden başka bir iş yapmayanlar toplumda çoğaldığı zaman zafer yaklaşacaktır. Her şeyden önce muallimlerimizi ilim ve irfan seviyelerine yükseltmeye mecburuz. Bunun için Avrupa'nın büyük üniversitelerinde uzun yıllar eğitim almış, çok sayıda muallime ihtiyacımız aşikardır. Çünkü üniversite mezunlarını doğrudan doğruya muallim kadrosuna almak yanlıştır. Topçu'ya göre liselerimizden en iyi derecelerle mezun olan talebeleri Avrupa üniversitelerinde aşağı yukarı on yıllık eğitime tabi tutmalıyız. Ayrıca bu talebelerden Avrupa'daki "agregasyon" imtihanına benzer bir imtihandan başarılı olma şartı da aranmalıdır (Topçu, 2010b: 102).

Nitekim Batı'yı model alan Cumhuriyet dönemi, eğitim sistemini şekillendirmek için 1924 yılında ülkemize davet edilen John Dewey (1859-1952), Türk ma'ârif sistemi ile ilgili raporunda muallimleri eğitim açısından yükseltmek için yabancı memleketlere göndermek gerektiğini söyler. Fakat Batı'nın körü körüne taklidinden sakınılması gerektiğini de vurgular. Eğer amaç ve hedefler belirlenirse sözde ıslahat namına hiçbir etkisi olmayan önlemler alınmamış olur. Türk ma'ârifi ona göre hususi ıslahattan ziyade birkaç senelik devamlı bir gelişim programına muhtaçtır (Dewey, 1939: 2, 8, 21). Bu demektir ki aslında medrese sisteminde yapılması gereken değişiklikler ve çağa uygun düzenlemeler yeterli olacaktır.

Ayrıca muallim, kendini milletinin çocuklarına feda etmelidir. Bu fedakârlık savaşta kendini feda etmekten daha değerlidir. Günümüzde kalem, kılıçtan daha önemli hale gelmiştir. Muallimin ilminden ve ahlâkî otoritesinden başka bir otorite tanımayan, ruhların huzur içinde olduğu birleştirici bir disiplin içindeki, millet mektebinin dışında herhangi bir yabancı unsurun karışmadığı mektep milli ve ideal mekteptir. Ayrıca talebeler her sene sonunda muallimin kontrolünde olmayan heyetin yaptığı sınava tabi tutulmalıdırlar. Eğitim kadar önemli olan bir diğer nokta da talebelerin hür iradeleriyle kendi seçtikleri mektebe ve muallime gitmeleridir (Topçu, 2010b: 102-103). Çünkü eğitim her şeyden önce hür olmak zorundadır. Descartes'in "hür olmayan düşünce, düşünce değildir" sözünü esas alan Topçu için, hür olmayan muallim ya da talebe, muallim ya da talebe değildir. Çünkü mahkûm edilen fikir ve irfandır. Düşünce ve kültürün mahkûmiyeti ise, vatanın esareti kadar korkunçtur (Topçu, 2010b: 72).

Ayrıca ahlâk bilgiden daha değerlidir. Bu yüzden bir ilkokul çocuğu, öncelikle bilgin adayı olarak değil ahlâklı ve olgun bir insan adayı olarak ele alınmalıdır. Çağımız maalesef ilmin önüne tekniği geçirip, her şeyi makineleştirdiği için, insanı da kaba, zalim ya da sevgisiz yapmaya kabiliyetli bir çağdır. Çünkü tek amacı ilerleme olan bir medeniyetin kılavuzu, kalbi ve vicdanı olmayan makinedir. Ma'ârif davamız da ne yazık ki Batı'nın kör bir şekilde taklidi sonucu makineye daha büyük saltanat sağlamak ve farkında olmadan ona daha kuvvetle esir olmak davası haline gelmektedir (Topçu, 2010b: 112). Bu durumda Cemil Meriç, insanlığın önünde iki yol olduğunu söyler: ya kendi kendini imha edecek ya da insanlaşacak. İnsan, zaman ve mekânı aşmak zorundadır. Kişiliğimizi geliştiren şey budur. Çünkü insan et ve sinirlerden oluşan bir varlıktan ibaret değildir. Bizi biz yapan en önemli yönümüz manevi yönümüzdür (Meriç, 2008: 106). Topçu "bize bir insan mektebi lâzım" (Topçu, 2010b: 42) der. Düşünce âleminin feyzine dalan insan için mutluluk maddi rahatlık değil, kendini aşmaktır. Kurtuluş, bu bilinci kazanmakla sağlanacaktır. Bu noktada irade, ona göre insandaki en büyük kuvvettir. Çünkü irade bizim dışımızda olan maddi dünyaya karşı koyduğumuz içsel kuvvettir (Topçu, 2004: 16-17). Herhangi bir Batılı geçmişiyle övünürken, biz bu duyguyu maalesef kaybetmiş durumdayız. Dahası kendi kararlarımızı veremez haldeyiz. Başkalarının kararlarını kendimize, toplumumuza uyguluyoruz. Kendi idealimiz olmadığı için yabancı idealleri taklit ediyoruz. Hatta kendi inançlarımızı değil, bize yabancı olan inançları savunuyoruz. Bunun sonucunda ise kendi iradesi, ruhu, idealleri olmayan bir millete dönüşmüş durumdayız.

Sonuç

Topçu ma'ârifi; muallimi, talebesi ve mektebiyle bir bütün olarak görmektedir. Toplumun kalkınması ma'ârifin, mektebin milli olmasına bağlıdır. Dünyadaki gelişmeleri takip ederek çağa ayak uydurmak da çok önemlidir. Ama körü körüne taklitten kaçınmak gerekir. Yani eski ve yeni arasında bir iyi denge oluşturmalıdır. Bizi biz yapan değerlerden uzaklaşılmamalıdır. Yapmamız gereken ma'ârif, hem geleneği hem de yeniliği bir dengeye oturtacak olan ilim anlayışına dayanmalıdır. Ayrıca insan, materyalist ve pozitivist anlayışın ortaya koyduğu sadece maddi yönü olan bir varlık değildir. Aksine insanı insan yapan asıl yönü maneviyatıdır. Bu yüzden metafiziğe de ayrı bir önem verir. Her an Allah'ın huzurunda olduğumuzu bilerek yaşamak, her hareketimizin bir ahlâkî değeri olduğunun farkına varmaktır. İnsan sevgisi bunun içinde saklıdır. Bu düşünceyi gençlere kazandıracak olan mekteptir. Her şeyden önce muallim, bir tüccar değildir. Günümüzde din görevinin bile parayla yapıldığı bir düzen tersine çevrilmek zorundadır. Tabi bu olumsuz tablo ümitsizliğe neden olmamalıdır. Çünkü insan kendi hareketlerinden sorumludur. Ve Topçu için hürriyet gibi sorumluluk da verilen değil alınan bir şeydir. Siyasette, eğitimde kısacası her alanda ahlâktan uzaklaşsak da bunu geri döndürecek olan yine bizleriz. Nihayetinde medreseler bizim kültürümüzdür. Onu evrensel bilginin üretildiği mekânlar haline getiren de bizdik, yozlaştıran da biziz. Tekrar düzeltecek olan yine biziz.

Bireyleri ve dolayısıyla toplumu yetiştiren muallimler hem topluma yön verir hem de zincirleme olarak bütün dünyayı etkiler. Nitekim önemli ilim adamları, siyasi aktörler hep bir muallimin eseridir. Bu yüzden ma'ârif açısından, muallim en önemli unsurdur. Genel olarak ülkemizde muallimlik mesleği, doktorluğun, mühendisliğin, hukukun gerisindedir. Bu durum muallime verdiğimiz önemin bir göstergesidir. Mektepte okumak pratik hayata bir hazırlık olarak görülmektedir. Yani günlük hayatın gayesi, ebedi değerlerin önüne geçmiştir. Millet ruhundan uzaklaşan okul, fabrikaya eleman ya da devlet dairesine memur yetiştirmekten ibaret hale gelmiştir. İşi sadece ilim ve irfan öğrenmek olması gereken talebelere okullarda ders dışı birçok görev yüklenmektedir. Her tür siyasi çekişmenin kaynağı haline gelen mekteplerimizde, gençler kolayca kandırılabilir, farklı amaçlara hizmet ettirilebilir hale gelmiştir. Ahlâk ve terbiyenin yok olduğu, ruhu olmayan, ideali olmayan eğitim ve öğretim, insanı aşağı seviyeye indirmektedir. Her ne kadar ilerleme olarak gösterilse de bu durum insanlık namına bir gerileyiştir. On yedinci yüzyıldan sonra bilgiyi güç olarak gören Batı medeniyeti için gerekli olan şey, artık insanın mükemmelleşmesi değil, fabri-

kalara kalifiye eleman yetiştirmektir. Bilgi ve teknoloji hakkın yerine gücü geçirmiştir. Sanayileşme, insanı da doğayı tahrip ettiği gibi tahrip etmekte ve sömürmektedir.

Yapılması gereken kendi özümüzü kaybetmeden dünyadaki gelişmeleri takip etmek, çağın gereklerine uymaktır. Bizi uçuruma götürecek olan nasıl muallimiyle, mektebiyle ma'ârifimiz ise, kurtaracak olan da yine odur. Fakat bugün ma'ârif sistemimiz insan ruhunu makineye esir etmiştir. Her ne kadar teknik ilimden zorunlu olarak çıksa da bütün hayatımızı tekniğe teslim etmemeliyiz. Çünkü teknik dediğimiz şey sadece ilimlerin uygulamasıdır, dolayısıyla ilimlerden sonra gelir ve ona tabidir. Ancak ilmin arkasından giden teknik huzur verir. Hakikat sevgisi, tekniğe feda edilmemelidir. Dahası çocuklarımızı bu hakikat sevgisi ile yetiştiremezsek ahlâkımız ve insanlığımız iflas eder.

Nitekim Topçu'ya göre bir memlekette gazeteler siyasi olgunlukta insan yetiştirememişse, o memlekette gazete mektep olamamış demektir. Eğer bir memleketin gençliği Allah'a giden yolu kendi iç dünyasında aramıyorsa o memlekette aile mektebi olmadığı gibi geleceğin teminatı olan gençlikte kaybedilmiş demektir. Bir toplumda fakirlere, yetimlere sessiz sedasız yardım edilmiyorsa ya da cennet hırsıyla yardım yapılıyorsa o toplumda din mektebi kurulmamış veya yıkılmış demektir. Bir şehrin insanları kalabalıktan dağlara, akarsulara kısacası doğaya kaçarak rahatlamıyorsa, o şehirde sanat mektebi açılmamış demektir. Kısacası mektep, kendi dünyamızı yansıtmak zorundadır. Hem devlet hem aile hem ticaret hem ordu kısacası her saha mektep haline getirilmelidir. Bu bir bilinç kazanmadır. Eğitim sistemimiz ilkokuldan liseye kadar her sene döne döne tekrar edilen, birbiri üstüne yığılmış tarihi bilgi yığınından başka bir şey değildir. Yeni bir şey üretmekten uzak, makineleşmiş sistemin bir parçası haline gelen talebeler, adeta hayat gayesi olmadan yaşamaktadırlar. Sonuç olarak birçok konuda eğitim alan, fakat maalesef hiçbirine tam olarak vakıf olamayan bireyler yetişmektedir. Hedefsiz, gayesiz bir eğitim, hem yaratıcılıktan, bir şeyler üretmekten hem de 'insan' yetiştirmekten uzaktır.

Öz

Nurettin Topçu'da Ma'ârif Meselesi

Eğitim yediden yetmişe herkesi ilgilendiren, insan hayatının en önemli süreci olup doğumdan ölüme kadar sürer. Bu çalışmada Cumhuriyet dönemi Türk düşüncesinin önemli simalarından biri olan Nurettin Topçu'nun ma'ârif, yani eğitim ve öğretim sistemi üzerine görüşlerinden bahsedilecektir. Topçu ma'ârif anlayışını muallim, talebe, mektep ve bunların arka planındaki ilim ve insan anlayışına dayandırır. Kendisi de her şeyden önce bir muallimdir. Yaşadığı dönemde dürüstlüğüyle ve adaletiyle tanınan Topçu, düşüncesini İslâm'dan kaynaklanan ahlâk üzerine inşa etmiştir. Ma'ârif konusundaki düşüncelerinin en önemli öğesi de muallim meselesidir. Muallim demek bütün eğitim sisteminin omurgası demektir. Muallimi olmayan bir sistemin temeli çöker. Çünkü bireyleri ve dolayısıyla toplumu yetiştiren muallimler hem topluma yön verir hem de zincirleme olarak bütün dünyayı etkiler. Bu yüzden muallim hem eğitim ve öğretim sisteminin hem de toplumun en önemli unsurudur. Verilen eğitim tekniğin yanı sıra hikmet sevgisine, hakikat arayışına da yönelmek zorundadır. Aksi halde evrensel değerlerden ve insanî olmaktan uzak, mekanik bir hâl alır.

Anahtar Kelimeler: Ma'ârif, muallim, ilim, mektep, talebe.

Abstract

The Question Of Ma'ârif (Education And Training System) In The Nurettin Topcu

Education covers everyone, and everyone needs it because it is the most important process of human life and it continues from birth until death. Nurettin Topcu's views on the education and training system will be mentioned in this study. Topcu was one of the most important figures of Turkish thought in the Republican era. Topcu bases its education thought on understanding of science and humanity at the background of teacher, student and school. He is also a teacher at first. Topcu was known honestly and justly in his lifetime, built his thougt on the morality arising from Islam. The most important element his thought about the education and training system comes from questioning the teacher. According to him the most important element of the education and training system is the questioning the teacher. Since, teacher is the backbone of the education system. It is not possible for an educational system to be existed without teachers. Because teachers teach and lead the all society. Thus, teachers have the power to influence the whole world. That's why the teachers are the most important elements of the education system and the society. Education should be directed to the wisdom and search for truth together with technique. Otherwise education will be far from universal values and away from being human, mechanized.

Keywords: Ma'ârif (education and training system), teacher, science, school, student.

Kaynakça

- Ahmed Cevdet Paşa. 1980. *Ma'rûzât.* [dü.] Yusuf Halaçoğlu. İstanbul: Çağrı, 1980.
- —. 1991. *Tezâkir-i Cevdet 40-Tetimme.* [dü.] Cavid Baysun. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1991.
- —. 1960. *Tezâkir-i Cevdet II (13-20).* [dü.] Cavid Baysun. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1960.
- Anay, Harun. 1997. *Ahmed Cevdet Paşa'nın Modernizme Bakışı.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997. Ahmet Cevdet Paşa. s. 67-77.
- Berkes, Niyazi. 2003. *Türkiye'de Çağdaşlaşma.* İstanbul: Yapı Kredi, 2003.
- Çubukçu, İbrahim Agâh. 1977. İslâm Düşünürleri. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1977.
- Dewey, John. 1939. *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor.* İstanbul: Devlet Basımevi (T.C. Maarif Vekilliği), 1939.
- Duralı, Şaban Teoman. 2011. *Sorun Çağının Anatomisi.* [dü.] Mehmet Sabri Genç. İstanbul: Şûle, 2011.
- Esed, Muhammed. 2004. *Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir).* [çev.] Ahmet Ertürk Cahit Koydak. İstanbul: İşaret, 2004.
- İbn-i Haldun. 2015. *Mukaddime 2.* [çev.] Süleyman Uludağ. 11. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
- Işık, İhsan. 1990. *Kültürümüzün Kimliği.* İstanbul: Ünlem, 1990.
- Kolektif. 2010. *Dünyamızda* İslâm *Mirası.* [dü.] Salim T. S. Al-Hassani, Talip Alp ve Salim Akdüz. [çev.] Salih Tahir. Manchester: Foundation for Science Technology and Civilisation, 2010.
- Meriç Yazan, Ümid. 1992. *Cevdet Paşa'nın Toplum ve Devlet Görüşü.* 3. İstanbul: İnsan, 1992.
- Meriç, Cemil. 2008. *Umrandan Uygarlığa.* [dü.] Mahmut Ali Meriç. 14. İstanbul: İletişim, 2008.
- Nizâmü'l-Mülk. 2009. *Siyasetname.* [çev.] Mehmet Taha Ayar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür, 2009.
- Özaydın, Abdulkerim. 2007. *Nizâmülmülk.* [kitap yaz.] İSAM. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2007, Cilt 33, s. 194-196.
- Schopenhauer, Arthur. 2011. *Din Üzerine.* [çev.] Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say, 2011.
- —. 2010. *Hayatın Anlamı.* [çev.] Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say, 2010.

- Şeriati, Ali. 2009. *Ne Yapmalı*. [çev.] Hicabi Kırlangıç ve Murat Demirkol. Ankara: Fecr, 2009.
- —. 2009. Öze Dönüş. [çev.] Ejder Okumuş. Ankara: Fecr, 2009.
- Toku, Neşet. 2002. İlm- Umran (İbni Haldun›da Toplumbilimsel Düşünce). 2. Ankara: Akçağ, 2002.
- Topçu, Nurettin. 2017. *Amerikan Mektupları-Düşünen Adam Aranızda*. [dü.] Ezel Erverdi ve İsmail Kara. 4. İstanbul: Dergâh, 2017.
- —. 2004. İradenin Davası/Devlet ve Demokrasi. [dü.] Ezel Erverdi ve İsmail Kara. 2. İstanbul: Dergâh, 2004.
- —. 2008. İslâm ve İnsan/Mevlâna ve Tasavvuf. [dü.] Ezel Erverdi ve İsmail Kara. 5. İstanbul: Dergâh, 2008.
- —. 2010a. İsyan Ahlakı. [dü.] Mustafa Kök ve Musa Doğan. 5. İstanbul: Dergâh, 2010a.
- —. 2017. *Kültür ve Medeniyet.* [dü.] Ezel Erverdi ve İsmail Kara. 17. İstanbul: Dergâh, 2017.
- —. 2010b. *Türkiye'nin Maarif Dâvası.* [dü.] Ezel Erverdi ve İsmail Kara. 6. İstanbul: Dergâh, 2010b.
- —. 2006. *Varoluş Felsefesi/Hareket Felsefesi.* [dü.] Ezel Erverdi ve İsmail Kara. 2. İstanbul: Dergâh, 2006.
- —. 2007. *Yarınki Türkiye.* [dü.] Ezel Erverdi ve İsmail Kara. 6. İstanbul: Dergâh, 2007.